

25 jaar op de bres

voor vlinders en libellen

Speciale uitgave ter gelegenheid van
25 jaar Vlinderstichting.

mei 2008

Redactie: Jaap Bouwman, Nicolienne
Peet, Kars Veling, Albert Vliegenthart,
Titia Wolterbeek.

Correcties: Erik van Tiel.

Hoofd- en eindredactie en vormge-
ving: Liesbeth van Agt.

Met dank aan Marcel Dicke, Carla van
Lingen, Jan van der Made en Theo
Verstraël.

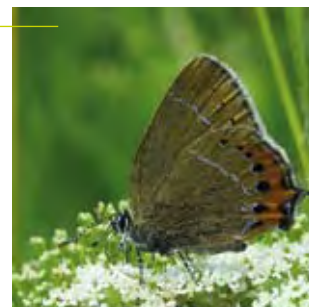
Deze speciale uitgave werd
mede mogelijk gemaakt door
het Prins Bernhard Cultuurfonds
te Amsterdam en Drukkerij
Offsetservice te Valkenswaard.

Inhoud

25 jaar opmerkelijk

In alle jaren dat De Vlinderstichting actief is, hebben er opmerkelijke feiten plaatsgevonden. U vindt deze onderaan de pagina's vanaf blz. 4.

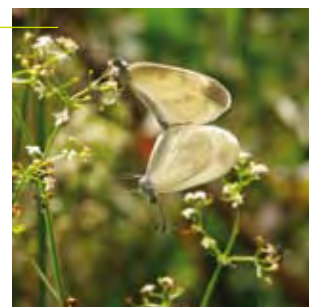
4 Van vlinderjaar tot atlas (en verder)

Meer dan 1250 projecten heeft De Vlinderstichting de afgelopen 25 jaar uitgevoerd en dat is veel teveel om allemaal aan de orde te laten komen. Daarom hier alleen een kort uittreksel van leven en werk van De Vlinderstichting.

8 25 jaar werken aan vlinder- bescherming

Sinds de oprichting in 1983 is De Vlinderstichting uitgegroeid tot de belangrijkste organisatie voor de bescherming van vlinders en libellen in Nederland.

11 Koolwitjes in de klas

Al sinds 1987 kunnen bij De Vlinderstichting pakketjes met 'levend materiaal' besteld worden voor educatieve doeleinden.

12 25 jaar Vlinderstichting in beeld

Kijk zelf wat er in de afgelopen 25 jaar zoal gebeurd is.

14 Nachtvinders: via meetnet naar atlas

In 1992 ging het project dagactieve nachtvinders van start en daarmee begon de bekendheid van nachtvinders gestaag toe te nemen.

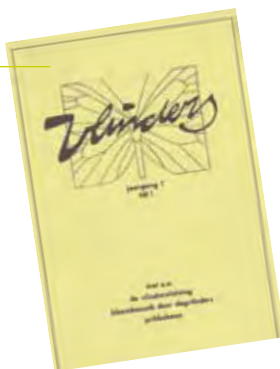
17 Een libel in het logo?

Pas sinds 1997 zijn de libellen onder de vlag opgenomen en sinds 2003 staat er ook een libel in het logo van De Vlinderstichting.

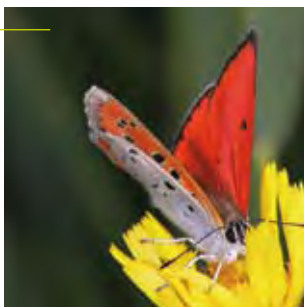
20 Meer dan twintig jaar het tijdschrift Vlinders

Hoewel het tijdschrift Vlinders nog niet zo oud is als De Vlinderstichting zelf, gaat het ook al weer een flink aantal jaren mee. De allereerste Vlinders verscheen in 1986.

23 25 jaar waarnem(ing)en

25 jaar De Vlinderstichting betekent ook 25 jaar waarnemingen verzamelen. Vanaf het allereerste begin is dit een van de kernactiviteiten van ons geweest.

Columns

Terugblik - Jan van der Made	7
Echte Liefde - Carla van Lingen	16
In de geest van de vlinder - Marcel Dicke	19
Aan het werk - Theo Verstrael	21

Voorwoord

De belangstelling voor de geschiedenis van de natuurbescherming groeit, misschien wel op de golven van de algemene herwaardering van ons verleden (dank je, Geert Mak). Natuurmonumenten en Vogelbescherming hebben hun eeuwfeest achter de rug, beide gelardeerd met zeer leeswaardige boeken. Ook de paddenstoelenvereniging is er al 100 jaar, een feit dat maar weinig mensen weten. De zoogdiermensen vierden kort geleden hun 60-jarig bestaan.

De Vlinderstichting is met haar 25 jaar dus nog jong. Dat is in meer dan één opzicht opmerkelijk. Zo'n 100 jaar geleden waren vlinders kennelijk nog veel algemener dan nu, keek een natuurliefhebber niet op van zilveren maan of kleine heivlinder. Kom daar nu maar eens om. En blijkbaar duurde het ook nog erg lang voordat het besef doordrong dat het slecht ging met vlinders. Gebrek aan kennis lag daaraan ten grondslag, en het feit dat nog maar weinig mensen zich inzetten voor vlinders. De keuze van De Vlinderstichting om kennis over verspreiding en aantalonwikkeling bij vlinders meteen te koppelen aan communicatieve initiatieven verklaart waarom vlinders nu wél overal aandacht krijgen. Die succesformule heeft ook gewerkt bij de libellen die hun relatieve onbekendheid hebben ingeruild voor een behoorlijke populariteit. Nu de nachtvinders nog!

De relatief jonge leeftijd van De Vlinderstichting heeft duidelijke voordelen. De wereld om ons heen is complex, onvoorspelbaar en veranderlijk. Als beschermingsorganisatie is het belangrijk om in te spelen op veranderingen. Nieuwe kansen creëren, mee groeien met nieuwe ideeën, samenwerking zoeken met onverwachte partners, coalities aangaan met (niet-)traditionele natuurbeschermers, aandacht voor educatie en voor internationale ontwikkeling, dat is de praktijk van De Vlinderstichting. Daar schuilt onze kracht, daaruit halen wij onze energie, daarin zien de goede perspectieven voor een betere, efficiëntere bescherming van vlinders en libellen. Dat is al 25 jaar zo en daar moeten we vooral mee doorgaan. Zodat we over 25 jaar ook weer met een goed gevoel kunnen terugkijken, net zoals wij dat nu doen in de voor u liggende jubileumuitgave.

Theo Verstrael
directeur

Van Vlinderjaar tot atlas (en verder)

Tekst:
Kars Veling

Meer dan 1250 projecten heeft De Vlinderstichting de afgelopen 25 jaar uitgevoerd en dat is veel teveel om allemaal aan de orde te laten komen. Daarom hier alleen een kort uittreksel van leven en werk van De Vlinderstichting.

De prehistorie (1981 – 1983)

In feite begon de geschiedenis van De Vlinderstichting al meer dan 25 jaar geleden. In 1981 startte op de Landbouwhogeschool (LH) in Wageningen het Landelijk

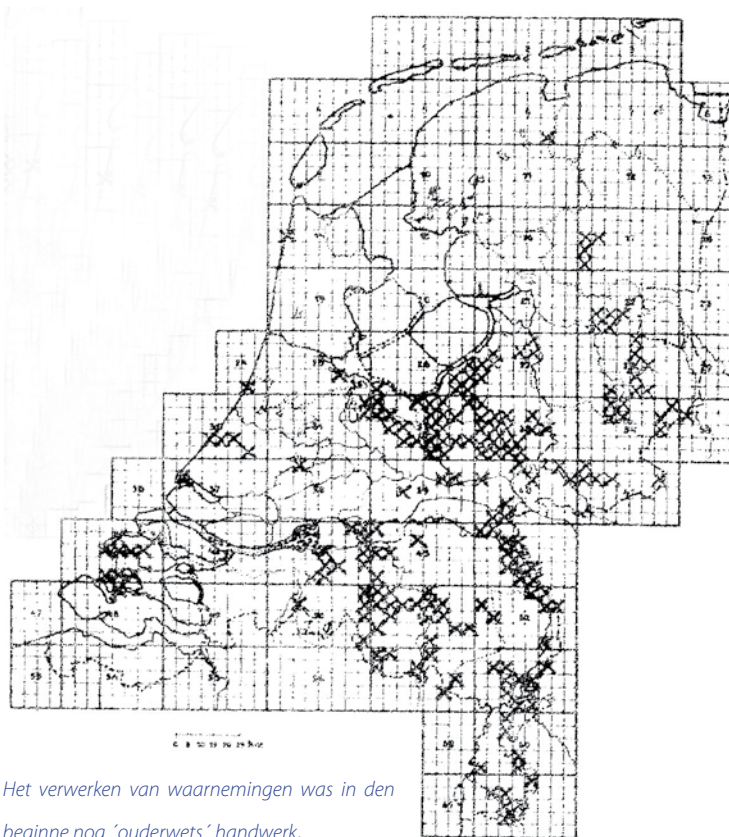
Dagvlinderproject (LDP). Met financiële steun van het Prins Bernhardfonds kon Wim Geraedts als coördinator worden aangesteld. Er werd begonnen met het opnemen van de collecties in musea en van particulieren, maar ook werden er, via artikelen en via radio en TV, mensen geworven om daadwerkelijk vlinders in het veld te gaan ontdekken en doorgeven. Er werd een voorzichtige start gemaakt met het 'verpensen' van al die waarnemingen, maar er was nog erg veel handwerk bij. Op de Vakgroep Natuurbeheer van de LH waren onder begeleiding van Jan van der Made ook studenten actief met vlinderonderzoek bezig. Zij leverden ook een belangrijke bijdrage aan de kennis over de vlinders in die tijd.

In den beginne... (1983 – 1989)

In 1983 besloten Jan van der Made, Wim Geraedts en Frits Bink, lid van de begeleidingscommissie van het LDP, tot de oprichting van de Stichting Vlinderonderzoek, zoals de doopnaam luidde. Al gauw werd alleen nog maar de roepnaam **De** Vlinderstichting gebruikt, waarbij de hoofdletter D steeds sterk werd benadrukt. Inmiddels liep het LDP zeer voorspoedig. In begin 1983 waren, zo lezen we in een nieuwsbrief, al 420 adressen in het – volledig geautomatiseerde – adressenbestand opgenomen. Daarvan hadden zich 292 aangemeld als medewerker, waarvan 179 ook al daadwerkelijk gegevens hadden aangeleverd.

In deze tijd waren het voornamelijk pro-deo-medewerkers zoals de vrijwilligers genoemd werden en studenten die de tent draaiende hielden, hoewel het Ministerie van Landbouw de financiering voor de coördinator voor de komende drie jaar had gefinancierd. Ook werd incidenteel op andere manieren geld binnengehaald. Zo kreeg De Vlinderstichting in 1983 de eerste opdracht om gegevens te leveren. Het ging om de Ruilverkaveling (sic) Roden-Norg en EIS-Nederland gaf de opdracht.

In 1986 werd de voorlopige atlas gepubliceerd en vanaf

Het verwerken van waarnemingen was in den beginne nog 'ouderwets' handwerk.

25 jaar opmerkelijk

Tekst: Jaap Bouwman

Het is ondoenlijk om alle bijzonderheden van de afgelopen 25 jaar de revue te laten passeren, maar een aantal hiervan willen we u niet onthouden.

83

In 1983 werd De Vlinderstichting opgericht met als doel het stoppen van de achteruitgang van onze vlinderfauna. Ironisch genoeg bleek dit het eerste jaar dat de **moerasparelmoervlinder** in Nederland niet meer werd gezien en het laatste jaar dat er een vals heideblauwtje werd ontdekt. Bij een ven in Berkenheuvel werd de noordse glazenmaker opnieuw gevonden nadat deze sinds 1955 niet meer in Nederland was waargenomen. Dit was ook het jaar dat de voorlopig laat-

ste waarneming van een populatie oostelijke witsnuitlibel werd gedaan bij de Bosplas Gibraltar in Overijssel.

dat moment werd Marnix Tax de coördinator van het LDP. Hij hield zich voornamelijk bezig met het schrijven van de definitieve atlas, die uiteindelijk in 1989 uit zou komen.

In 1986 werden de nieuwsbrieven, die een keer of vier per jaar uitkwamen, vervangen door een 'echt' tijdschrift:

Vlinders. De eerste nummers werden boven op de zolder van het Bijenhuis in elkaar gezet en dat was nog het echte vormgeven. Met plakletters werden zorgvuldig de titels en de paginanummering gemaakt, de teksten op een (ja, ja) elektrische typemachine getikt en alles netjes handmatig in elkaar geplakt. Vanaf dat moment begon ook het communicatie- en educatiewerk (C&E). Het eerste tuinboekje kwam uit en er werden pakketten levend materiaal gekweekt en opgestuurd naar scholen, vergezeld van een fraai lespakket.

Het Vlinderjaar (1989)

Maar in 1989 begon de victorie! De Vlinderstichting had dit jaar uitgeroepen tot vlinderjaar en er een grote hoeveelheid activiteiten gepland. In april was er een groot internationaal congres, waarbij de toenmalige minister Braks van Landbouw aanwezig was om naast het congres, ook het vlinderjaar officieel te openen. Tussen Berkel en Oude IJssel was de naam van het regionaal vlinderherstelproject, volstrekt vernieuwend in de toenmalige natuurbescherming. Er werden lezingen gegeven, lessen op school verzorgd, een oranjetipjes waarnemingenactie uitgevoerd, cursussen gegeven aan gemeenten en met beheerders van natuurgebieden op pad gegaan om deze uit te leggen op welke manier ze in hun beheer rekening

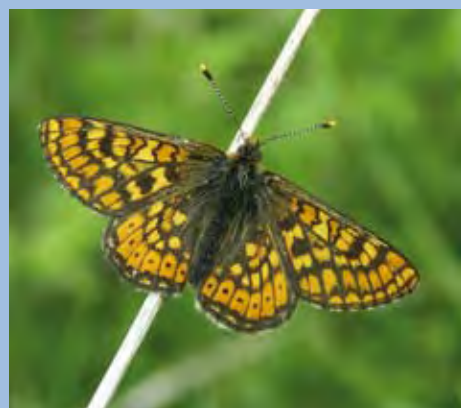

kunnen houden met de aanwezige kwetsbare vlindersoorten. Typisch De Vlinderstichting, een combinatie van onderzoek, voorlichting en educatie, waarbij bijna wekelijks er wat over te vinden was in de regionale pers. Niemand in de Achterhoek kon meer om de vlinders heen. En zo'n groot project kon niet alleen door vrijwilligers getrokken worden en dus werden de eerste 'vaste' medewerkers aangesteld. De Vlinderstichting onderging een professionaliseringsslag. Best wennen voor de 'alternatievelingen' daar om strak in het pak zittende mannen in dikke Volvo's op bezoek te krijgen die ons wel even uit zouden leggen op welke manier we onze boodschap het beste naar buiten konden brengen. Het logo veranderde in een koekblik, er kwam een nieuwe huisstijl en het assortiment werd uitgebreid van tuinboekjes en zoekkaarten naar brochures, zaadjes, oorbellen, T-shirts en stropdassen met vlinders.

Op weg naar bekendheid (1990 – 1994)

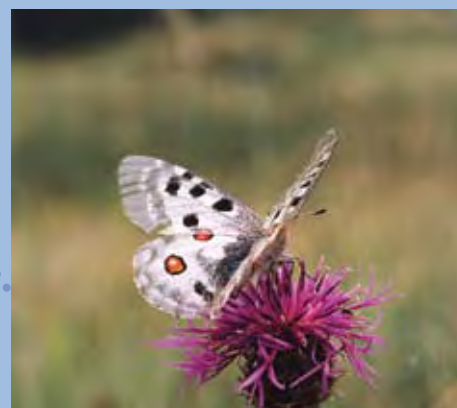
Het aantal medewerkers groeide gestaag en al gauw was duidelijk dat de zolder van het Bijenhuis te klein werd. In 1990 werd verhuisd naar de Mennonietenweg, waar we een echt kantoorpand betrokken. In dat pand zitten we nu nog steeds, maar het is wel gegroeid van zes kamers toen tot ruim 20 nu. Steeds meer werd naar buiten getreden en zo was De Vlinderstichting regelmatig te horen op de radio en te zien op TV. Niet alleen op het schoolTV-programma Nieuws uit de natuur, maar ook in echte actualiteitenrubrieken als bijvoorbeeld Brandpunt. Naast het verspreidingsonderzoek startte ook een monitoringproject. Zo konden we, door de inzet van onze waarnemers in het land, op honderden locaties de vinger aan de pols houden van de vlinderstand.

Een belangrijk moment in 1990 was de herintroductie van pimpernelblauwtje en donker pimpernelblauwtje in

84

Het jaar 1984 bracht een populatie van de kleine weerschijnvlinder aan het licht bij het Vijlenerbos. Helaas bleek het voorlopig ook het laatste jaar dat er dwergblauwtjes werden aangetroffen in Nederland. Op 31 mei werden maar liefst zes exemplaren gezien op de Pietersberg. Op 20 juli werd een **apollovlinder** waargenomen bij Kloetinge. Het lijkt onwaarschijnlijk dat deze soort Nederland op eigen kracht heeft bereikt.

DE VLINDERSTICHTING

de Moerputten. Helaas gebeurde het op de dag nadat Irak Koeweit was binnengekomen en daardoor was de pers aandacht bij dit evenement duidelijk minder dan verwacht. Maar de pimpernelblauwtjes trokken zich er niets van aan en ze hebben zich definitief in het gebied gevestigd. Een jaar later werd de zilveren maan in de Schraallanden van de Meije uitgezet en ook deze soort kreeg er vaste voet aan de grond (hoewel door grote wijzigingen in de grondwaterstand de soort in 2007 een klap heeft gehad).

In deze periode kwamen ook grotere onderzoeksopdrachten binnen. Inventarisatie van de vlinders in militair terrein Oirschot, de Rijkswegbermen in Noord-Holland en vliegveld Schiphol bijvoorbeeld. Maar ook de Efteling (ja, dat pretpark), die vroeg om onze inbreng om de golfbaan die ze aan gingen leggen op voormalige maïsakkers, zo natuurvriendelijk mogelijk in te richten. Het tuinboekje werd geheel aangepast, er kwamen nieuwe lespakketten en als achtergrondinformatie bij de cursussen voor gemeentebesturen het boekje Vlindervriendelijk beheer gemeentelijke groenvoorzieningen.

Groeien (1995 – 2002)

Nog steeds groeide De Vlinderstichting. Niet alleen kwamen er steeds meer medewerkers bij, maar ook het aantal donateurs en waarnemers bleef stijgen. Dat herintroducties niet altijd succesvol zijn, bewees de herintroductie van de bosparelmoervlinder in Drenthe in 1995. Ondanks zorgvuldig onderzoek vooraf heeft deze soort

het maar een paar jaar uitgehouden en is nu uit heel Drenthe verdwenen.

De Vlinderstichting kenmerkt zich door een veelheid aan verschillende projecten. Zo werd er gewerkt op golfbanen, maar ook op kalkgraslanden en in andere natuurgebieden. Met het VSBFonds werden 100 vlindertuinen aangelegd bij zorgcentra, vooral voor de 'gewonere' soorten, maar ook werd een zeldzame soort als het gentiaanblauwtje geholpen door Blauwe brigades, vrijwilligers die het leefgebied van de soort opknappen. Samen met EIS-Nederland en de NVL ging De Vlinderstichting zich vanaf 1998 ook nadrukkelijk bezig houden met libellen. Daardoor konden we over zowel het droge als het natte milieu beheeraanbevelingen doen, voorlichting geven en educatie verzorgen. In 2003 nam Jan van der Made, die jarenlang als directeur de scepter had gezwaaid, afscheid en werd opgevolgd door Theo Verstrael.

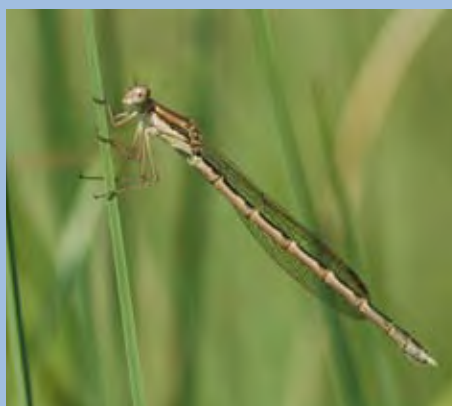
Samenwerken (2003 – 2008)

En ook in de recente periode worden grenzen gezocht en overschreden. Letterlijk zelfs, want De Vlinderstichting werkt nu ook aan Europese projecten en is een van de belangrijkste partners in een Europees samenwerkingsverband, Butterfly Conservation Europe. En samenwerken is helemaal in de laatste jaren. Met andere organisaties die actief zijn op beschermingsgebied is

85

Op 10 augustus 1985 werd een tijgerblauwtje aangetroffen in het Korenburgerveen. De verspreiding van de **bruine winterjuffer** lijkt tot een dieptepunt gezakt: in dit jaar werden slechts twee waarnemingen gedaan bij het Grootmeer nabij Vessem.

86

In 1986 werd in het zuiden van Limburg op 5 augustus op twee plaatsen een bosrandparelmoervlinder aangetroffen. Er werden nog tientallen exemplaren gemeld van het tweekleurig hooibeestje; de soort had daarmee het laatste 'goede' jaar in ons land. Met meer dan vijftig waarnemingen was het eveneens een goed jaar voor de **gele luzernevlinder**.

het Platform Soortbeschermende Organisaties (PSO) opgericht en deze heeft een belangrijke rol gespeeld bij het beleid over bedreigde soorten. Inmiddels is er geld om voor de soorten die het echt nodig hebben maatregelen uit te voeren. Op het gebied van onderzoek is De Vlinderstichting actief binnen de VOFF. Samen met clubs als SOVON (Vogels), FLORON (planten) en anderen hebben we een gezamenlijke website ontwikkeld waarop waarnemingen kunnen worden doorgegeven. Was het in de begintijd nog avondenlang met de tong tussen de tanden formulieren invullen, tegenwoordig gaat het meeste digitaal. Dat biedt natuurlijk grote voordelen door de hoeveelheid gegevens die sterk toeneemt en de kortere tijd die nodig is om de gegevens te kunnen gebruiken voor behoud en herstel van de vlinders en libellen in Nederland. Na het aangaan van een samenwerkingsverband met de Werkgroep Vlinderfaunistiek zijn ook de nachtvlinders beter in de schijnwerpers komen te staan. Zeker toen De Vlinderstichting zorgde voor de vertaling en bewerking van een schitterende Engelse nachtvlinderdids gingen veel mensen zich actief met deze interessante groep bezig houden.

Ook de samenwerking op het gebied van libellen wordt voortgezet en vanuit deze groep komen gelukkig steeds meer positieve berichten. Door de verbetering van de waterkwaliteit zien we een herstel van veel soorten die dertig, veertig jaar geleden sterk achteruit gingen. Hopelijk vormt dit herstel een goed voorbeeld voor de vlinderpopulaties in ons land!

Terugblik op 25 jaar Vlinderstichting

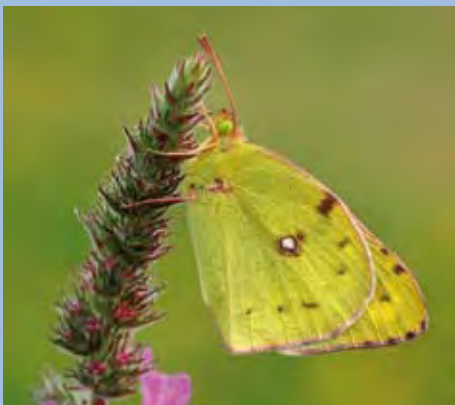
Wanneer ik aan De Vlinderstichting denk, denk ik allereerst aan de vele medewerkers die in de loop van de 25 jaar hun bijdrage voor de bescherming van vlinders en libellen hebben geleverd. De vele honderden vrijwilligers in het veld en de tientallen mensen op het kantoor. Zonder hun enthousiasme, gedrevenheid en vakkennis zou de

vlinders en libellen niet zo'n aandacht hebben gekregen. En uiteraard denk ik terug aan de beginjaren en het Vlinderjaar 1989, waarbij vooral vrijwilligers waren betrokken. Het hele land doorreizen om natuurliefhebbers te overtuigen om mee te doen aan de eerste atlas, veldwerk verrichten, hokken vullen maar ook het uitdragen van de boodschap. Uitleggen dat vlinders insecten zijn, dat rupsen ook bij vlinders horen, dat het slecht gaat met de vlinders in Nederland en dat zij belangrijke graadmeters zijn voor de kwaliteit van natuur en landschap. Medewerkers sjeesden het hele land door voor het verzorgen van cursussen en lezingen voor de meest uiteenlopende groepen. Geen vlinder minder! dat was de boodschap en hoe dat moest daar was natuurlijk een duidelijk antwoord op. Vijftien jaar later kwamen daar de libellen bij. Opnieuw een groep, jonge, enthousiaste vakmensen.

Na 25 jaar Vlinderstichting zijn niet alle ambitieuze doelen uit de beginperiode gehaald. Wel is duidelijk dat zonder de inspanning van de stichting de vlinderstand er aanmerkelijk slechter voor zou staan. Vlinders en libellen behoren tot nu de standaarduitrusting van de natuurbeheerder. Adviezen worden steeds beter door onderzoek onderbouwd. Nog voortdurend worden de leefgebieden van vlinders en libellen in Nederland en in Europa bedreigd. Er blijft nog heel veel werk te doen.

Gefeliciteerd met het 25-jarig jubileum!

Jan van der Made is mede-oprichter en oud-directeur van De Vlinderstichting.

87

Nadat in 1984 de populatie van de kleine weerschijnvlinder was ontdekt bij het Vijlenherbos was het in 1987 ook weer gedaan met deze soort. De kleine heivlinder krijgt een gevoelige dreun te verwerken en de populatie op de Hoge Veluwe maakt een vrije val.

25 jaar werken aan vlinderbescherming

Tekst:
Jaap Bouwman &
Albert Vliegenhart

De Vlinderstichting zet zich in voor het behoud en herstel van dag- en nachtvlinders en libellen. Want een gezonde en gevarieerde natuur kan niet zonder deze bedreigde diergroepen. Sinds de oprichting in 1983 is De Vlinderstichting steeds nadrukkelijker bezig met het onderzoek naar en de bescherming van vlinders. In deze periode hebben veel vrijwilligers en donateurs zich aangemeld om ons te ondersteunen. Mede hierdoor is De Vlinderstichting uitgegroeid tot de belangrijkste organisatie voor de bescherming van vlinders en libellen in Nederland.

Ab H. Baas

Ondanks de inzet van De Vlinderstichting is de grote ijsvogelvlinder verdwenen uit Nederland.

Het begin

Het eerste project dat bij De Vlinderstichting werd uitgevoerd, was het in kaart brengen van de verspreiding

van de Nederlandse dagvlinders. Dit mondde uit in de Atlas van de Nederlandse Dagvlinders, die enkele jaren later in 1989 verscheen. Ook het verzamelen van publicaties en vlinderboeken en later ook over libellen is van af het begin een belangrijke taak geweest bij De Vlinderstichting. Inmiddels mag De Vlinderstichting zich de grootste vlinderbibliotheek van Nederland, en misschien wel van Europa noemen. Al dit fundamentele werk vormt nog steeds de basis van ons werk. De laatste jaren richt De Vlinderstichting zich meer en meer op de beheerders van natuurgebieden, onder andere met projecten als 'Geen vlinder minder' en 'Van atlas naar actie'.

Lekker uitleven

Voor het goed functioneren van De Vlinderstichting is de inzet van vrijwilligers van essentieel belang. Naast het lopen van monitoringroutes voor het landelijk meetnet vlinders en libellen, zijn zij ook betrokken bij lokale projecten. De kracht van deze projecten ligt in de samenwerking met natuurgebeheerders en vrijwilligers. Zo zijn we onder andere aan de slag met het bedreigde gentiaanblauwtje, een kenmerkende vlinder van vochtige heide en blauwgrasland. Naast de hiervoor opgezette beschermingsplannen zijn ook 'Blauwe brigades' opgericht. Dit zijn vrijwilligersgroepen die zich door middel van kleinschalige plagwerkzaamheden specifiek voor het gentiaanblauwtje inzetten. Parallel aan deze Blauwe brigade wordt nu ook gewerkt aan een Hakhoutbrigade. Deze vrijwilligersgroep gaat zich inzetten voor het herstel van traditioneel hakhoutbeheer om uiteindelijk niet alleen vlinders, maar ook andere soortgroepen als reptielen, amfibieën en planten te beschermen.

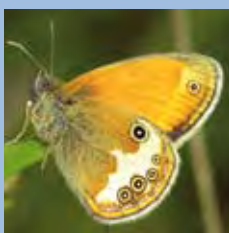
Niet allemaal rozengeur en maneschijn

Toen De Vlinderstichting in 1983 werd opgericht waren veel mensen geneigd te denken dat nu alles wel goed

88

Nadat een jaar eerder de laatste populatie van de kleine weerschijnvlinder was verdwenen was het in 1988 de beurt aan het

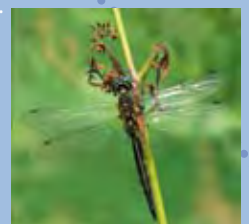
tweekleurig hooibeestje. De koude winter van 1986 en het natte voorjaar van 1987 hebben de soort waarschijnlijk de das om gedaan. Op 30 juni werd één exem-

plaar waargenomen; het zou de enige en laatste blijken. Op 18 september wordt voor het eerst sinds jaren weer eens een noordse winterjuffer gevonden. Het betreft een vrouwtje in De Weerribben.

89

In 1989 wordt bij Budel een gevlekte glanslibel waargenomen, de op dat moment enige bekende populatie van de soort in Nederland.

zou komen met de vlinders in Nederland. Helaas, was het maar zo! We zijn in de afgelopen 25 jaar ondanks de inzet van De Vlinderstichting en tal van andere organisaties toch weer enkele vlindersoorten kwijtgeraakt in Nederland. Denk hierbij aan het tweekleurig hooibeestje, de grote vos en de grote ijsvogelvlinder. En het gevaar om meer soorten te verliezen is nog niet geweken, sterker nog: voor sommigen staat het water tot aan de rolting. Met de veenbesparelmoervlinder en de kleine heivlinder gaat het helemaal niet goed. Deze soorten leven hier op de grens van hun verspreidingsgebied en ze zouden best eens op korte termijn kunnen verdwijnen uit Nederland. Maar ook met andere specialisten gaat het nog steeds slecht. Soorten die bijvoorbeeld alleen in vochtige duinvalleien of in natte veengebieden leven zoals de zilveren maan, grote vuurvlinder en veenbesblauwtje, hebben het zwaar. De Vlinderstichting richt alle aandacht nu vooral op deze soorten en werkt aan beschermingsplannen, die met name lokaal kunnen worden toegepast.

Toch weer Limburg

Er zijn gelukkig niet alleen soorten verdwenen, maar er zijn er ook een paar bijgekomen. Met name de provincie Limburg speelt een belangrijke rol. Het boswitje mochten we eind jaren negentig weer toevoegen als inheemse vlinder. En deze soort lijkt zich nog steeds uit te breiden in het zuiden van het land. Er werden gelukkig ook weer waarnemingen gedaan van de iepenpage, waarvan gedacht werd dat deze was verdwenen. Dan blijkt dat goed omhoog staren toch wel kan leiden tot spannende ontdekkingen. De veldparelmoervlinder, die in 1995 officieel verdween, wordt sinds 2004 jaarlijks weer gemeld. Het gaat dan wel om slechts enkele waarnemingen, maar toch! Ook het bruin dikkopje lijkt zich uit te breiden in Limburg. Dwergblauwtje en klaverblauwtje zitten nog een beetje op de wip, maar wie weet kunnen we ze over enkele jaren weer toevoegen aan onze inheemse dagvlinderlijst.

Lekker opwarmertje

Met sommige, minder zeldzame, soorten gaat ook beter, zoals de koninginnenpage. Een soort die vroeger alleen af en toe in Zuid-Limburg werd waargenomen. Tegenwoordig kun je hem in het zuiden van het land

eigenlijk overal wel zien. Tijdens warme zomers wat vaker dan in de wat minder mooie. Maar ook lijkt de laatste jaren een trend gezet met de influx van zuidelijke soorten. Mensen zien steeds vaker een dambordje of een tijgerblauwtje. Ook hebben we een aantal grote invasies gehad van bijvoorbeeld rouwmantel en resedawitje. Voor de vlinderwaarnemer geen straf, maar je kunt je ook afvragen wat de oorzaak hiervan is. Misschien is de klimaatverandering ook wel de reden waarom atalanta's steeds vaker in ons land overwinteren, iets wat steeds vaker gebeurt en af en toe zelfs het nieuws haalt.

Even oppimpen

Een mijlpaal in de geschiedenis van De Vlinderstichting was de herintroductie van het pimpernelblauwtje en het donker pimpernelblauwtje bij de Moerputten in 1990. Het project wordt goed gevolgd en er wordt veel onderzoek gedaan aan de ecologie van deze blauwtjes en hun waardmieren. De pimpernelblauwtjes hebben nog steeds een populatie in het gebied. Het donker pimpernelblauwtje verplaatste zich al snel na de uitzetting naar de wegbermen, maar ging daar een zware toekomst tegemoet. Het was dan ook een grote verrassing dat in 2001 het donker pimpernelblauwtje in het Roerdal werd ontdekt. Door de snelle achteruitgang van deze soort bij de Moerputten werd gevreesd voor het voortbestaan van deze soort in Nederland. In het Roerdal lijkt het met deze soort langzaam de goede kant op te gaan.

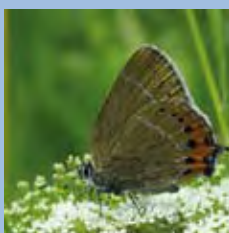

Chris van Swaay

Het boswitje is terug in Nederland.

90

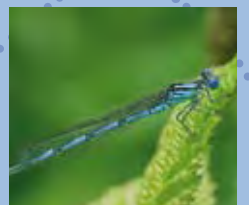
Het jaar 1990 was het jaar van de herintroductie van het 'gewoon' en donker pimpernelblauwtje in de Moerputten. Op 2 augustus werden 33 mannetjes en 53 vrouwtjes van het pimpernelblauwtje losgelaten en nog eens 22 mannetjes en 48 vrouwtjes van het donker pimper-

nelblauwtje. De exemplaren waren afkomstig uit Polen. Grote ijsvogelvlinders werden gezien bij Winterswijk en Wylre. Op 4 augustus werd een pruimenpage waargenomen bij Winterswijk. Dit betreft de laatste waarneming in ons land.

91

In 1991 worden er hoge aantallen van de kanaaljufter waargenomen op het Eindhovens kanaal. Er werden meerdere bruin dikkopjes waargenomen nabij Eys. Hier werden ook exemplaren van het kalkgraslanddikkopje waargenomen die een jaar eerder waren uitgezet.

Chris van Swaay

Het pimperlblauwtje is nog steeds te vinden in de Moerputten.

Vreemde vlinders

Behalve in Nederland is De Vlinderstichting ook in de rest van Europa actief. Mede dankzij deze inzet is de Rode Lijst van Europese vlinders samengesteld. In 2003 verscheen het lijvige boek 'Prime Butterfly Areas in Europe' en in 2004 werd Butterfly Conservation Europe opgericht. De laatste jaren proberen we in samenwerking met de Europese Unie Natura 2000-gebieden op te zetten in landen als Bulgarije, Servië en Turkije. Zo kan worden voorkomen dat deze bijzondere gebieden worden volgebouwd, of dat massatoerisme de overhand krijgt. Als je nagaat dat er in Nederland en Engeland samen evenveel mensen actief zijn met vlinders als in de rest van Europa, dan zul je begrijpen dat er voor ons internationaal gezien nog een hoop te doen is.

Neerlands trots

Tot slot moet nog één krent in de pap genoemd worden: de grote vuurvlinder, Nederlands bijzonderste vlinder. Niet omdat hij ontzettend mooi is, of juist heel zeldzaam, maar hier komt een ondersoort voor die nergens anders ter wereld te vinden is. Er is heel veel ecologisch onderzoek gedaan naar deze mooie vlinder. Door monitoring van vlinders en het tellen van eitjes ontstaat een goed beeld van de huidige verspreiding. Ieder jaar wordt geïnvesteerd in onderzoek naar de eisen en het leefgebied van deze vlinder. Daardoor zijn we inmiddels in staat deze kwetsbare soort beter te beschermen en het leefgebied te verbeteren. En dat is toch de primaire doelstelling van De Vlinderstichting.

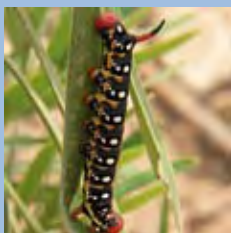
De Vlinderstichting kan het niet alleen

Vele vrijwilligers en beheerders hebben zich de afgelopen 25 jaar op allerlei manieren met ons ingezet voor de bescherming van vlinders en libellen. Aan een aantal mensen en organisaties die zich op bijzondere wijze verdienstelijk hebben gemaakt voor de bescherming van vlinders is in de loop der jaren een Gouden Vlinder toegekend. De criteria voor toekenning zijn: er moet een daadwerkelijke bijdrage geleverd worden aan de bescherming van vlinders; de verdiensten van de persoon moeten een uitstraling hebben, zowel in de eigen kring als naar buiten toe; de geleverde prestatie moet gedurende langere tijd worden geleverd en kwalitatief goed zijn en de verworven kennis moet actief worden uitgedragen. Vanaf 1994 werden Gouden Vlinders uitgereikt aan: Jan-Willem Snee, Vlinderwerkgroep Zuid-Kennemerland, EPON, Jan Krol, Vlinderwerkgroep Midden-Zeeland, Jelle de Vries, Ida van Dam, Wim Koopman, Han Klein Schiphorst, Joop Schaffers, Flip Gaasendam, Jacob Bijlsma, Natuurwacht Bommelerwaard, Aukje en Hessel Hoornveld, Gerard Bergsma/Vlinderwerkgroep Friesland, Vlinderwerkgroep Zuidwolde (Dr), Geert de Vries, Nely Honig, Gerrit Padding, Jan van der Made, Klaas Kaag, Harrie Vos, Ghis Palmans, Joop Mourik, Mariek Eggenkamp-Rotteveel, Ben van As, Cees Maas, Arend van Werven, Chris van de Bunt, Henk van Halm en Jap Smits.

Gezien de criteria is niet zo merkwaardig dat de meeste onderscheiden personen 50-plussers zijn. Tijdens het jubileumjaar is dan ook besloten om voor het eerst een jong talent in het zonnetje te zetten: Tymo Muus, die niet alleen inventariseert maar ook lezingen verzorgt, mensen op weg helpt, fotodeterminaties verricht en waarnemingen controleert en bezig is met het opzetten van de website microlepidoptera.nl. Laten we hopen dat De Vlinderstichting in de toekomst nog vele malen de gelegenheid krijgt jonge talenten in de schijnwerpers te zetten. Zij zijn het tenslotte die ervoor moeten zorgen dat ook in de komende 25 jaar ons beschermingswerk wordt voortgezet!

92

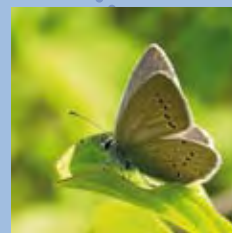
Het jaar 1992 gaf een met name op vlindergebied een aantal mooie verrassingen. Op 11 juni werd een zilvertelk waargenomen op Terschelling. De laatste waarnemingen kwamen tot op dat moment van eind jaren zestig. In Den Helder werd een monarchvlinder waargeno-

men. Bijzonder waren ook de waarnemingen van rupsen en poppen van de iepenpage in Heerlen. In Friesland was sprake van een invasie van de **wolfsmelkpijlstaart** en er werden honderden rupsen waargenomen.

93

Zowel het **dwergblauwtje** als het klaverblauwtje weten zich in 1993 te vestigen op de Pietersberg en beide soorten worden meerdere keren waargenomen. In Zeeuws-Vlaanderen werd op de Belgische grens een populatie gevonden van de vuurlibel. Dit betrof

Koolwitjes in de klas

Daar kan geen boek tegenop!

Vlinders vliegen niet alleen in natuurgebieden, ook in bermen, plantsoenen en tuinen. Daarom zet De Vlinderstichting zich ook in voor de verbetering van natuurkwaliteit dicht bij huis. Bijvoorbeeld het geven van voorlichting over natuurvriendelijk tuinieren en natuurvriendelijk beheer van openbaar groen en lezingen door het hele land. Er zijn lespakketten opgezet voor het basisonderwijs met levend materiaal.

Natuur dichtbij huis

Vlinders vormen door hun mooie uiterlijk en opvallende gedaante verwisseling een boeiend en leerzaam lesonderwerp. Daarom heeft De Vlinderstichting lespakketten ontwikkeld met levend materiaal: vlinders in de klas. Op die manier kunnen de kinderen een proces uit de natuur van heel dichtbij meemaken. Zodat ze in de toekomst bewuster met de natuur omgaan.

Al sinds 1987 kunnen bij De Vlinderstichting pakketjes met eitjes, rupsen en poppen besteld worden. In die tijd werd er nog gekweekt met vier soorten: de dagpauwoog, de kleine vos, de atalanta en het groot koolwitje. Vlinders bleken een heel geschikt onderwerp om in de klas te behandelen. Tegenwoordig wordt alleen nog het groot koolwitje gekweekt. De reden: de aurelia-soorten bleken erg gevoelig voor infecties. Het kweken met het groot koolwitje bleek succesvol: in 1995 werden al 1300 pakketjes verzonden, in het jaar 2000 waren dat er 2000 en vandaag de dag ruim 3000 pakketten per jaar (en daar zijn 4000 koolplanten en 6 kilo honing voor nodig!). Het materiaal wordt verstuurd in een pertrischaaletje, gewoon via de post. Op deze manier komen jaarlijks 75.000 kinderen in aanraking met 'koolwitjes in de klas'.

Dagboeken en ambassadeurs

De komst van internet heeft de kweek goed gedaan. Tegenwoordig kunnen de pakketjes eenvoudig via de site van De Vlinderstichting besteld worden. En om de kinderen nog meer te betrekken bij het project, kunnen ze op internet een dagboek bijhouden over 'hun' vlinders. Op <http://www.wildzoekers.nl/vlinderdagboek> kan worden ingevuld hoe lang hun vlinders over de cyclus deden, dat met andere klassen vergelijken en foto's bijvoegen.

Sinds 2006 kunnen de kinderen ook 'vlinderambassadeur' worden. Als vlinderambassadeur dragen de kinderen zorg voor de vlindertuin, en zorgen ervoor dat hun vlinders zich daar thuis voelen. Bijna alle kinderen zijn erg enthousiast over de levende dieren. Want hoe mooi foto's en plaatjes van vlinders soms ook zijn, tegen echte vlinders kunnen ze niet op!

Tekst:
Ineke Koopmans

Jasper Brouwer

De Vlinderstichting brengt met haar koolwitjesproject de natuur dichterbij de kinderen.

de eerste waarneming van de soort sinds 1968, vanaf dit moment heeft de soort vaste voet in Nederland. Er kon ook een nieuwe dagvlinder worden bijgeschreven, de steppeparelmoervlinder. De herkomst van deze soort is twijfelachtig maar zekere uitzetting is nooit bevestigd.

94

In 1994 werd zowel in de Millingerwaard als nabij Simpelveld een kleine weerschijnvlinder waargenomen, de twee laatste waarnemingen uit ons land. Op de Pietersberg was het met de waarneming van bleek blauwtjes van 27 juli tot 31 juli weer genieten. Vanaf dit jaar is ook het boswitje weer helemaal terug in ons land met meerdere waarnemingen op de Pietersberg. Op 5 augustus werd een mannetje zuidelijke heidelibel gefotografeerd.

Lees verder op pagina 14.

Nachtvinders: via meetnet naar atlas?

Tekst:
Nicoliene Peet &
Dick Groenendijk

De Vlinderstichting: het zal niet voor iedereen vanzelfsprekend geweest zijn dat bij deze naam ook de relatief onbekende 'motten' zijn inbegrepen. In de eerste jaren van De Vlinderstichting speelden nachtvinders een bescheiden rol op de achtergrond. In eerste instantie waren het vooral de overdag actieve nachtvindersoorten waar naar gekeken werd. In 1992 ging het project dagactieve nachtvinders van start en daarmee begon de bekendheid van nachtvinders gestaag toe te nemen.

Zonnige introductie bij het grote publiek

In 1997 werden nachtvinders bij het grote publiek voorzichtig geïntroduceerd door middel van het project 'Nachtvinders in het zonnetje' dat in samenwerking met

de KNNV en de jeugdbonden NJN en JNM plaatsvond. Acht van de mooiste nachtvindersoorten kwamen samen met hun rupsen op een zoekkaart te staan waarop ook meteen de waargenomen vlinders konden worden ingevuld. Met ruim 5300 waarnemingen was dit project een mooie stap naar het bekend worden van nachtvinders.

In 1999 werd het project dagactieve nachtvinders afgesloten met de voorlopige atlas dagactieve nachtvinders. Hierin werd de verspreiding van 129 soorten weergegeven. Dit was de eerste atlas die voor nachtvinders is uitgegeven.

De naam 'bont schaapje' spreekt meer tot de verbeelding dan *Arcronicta aceris*.

Jeroen Voogd

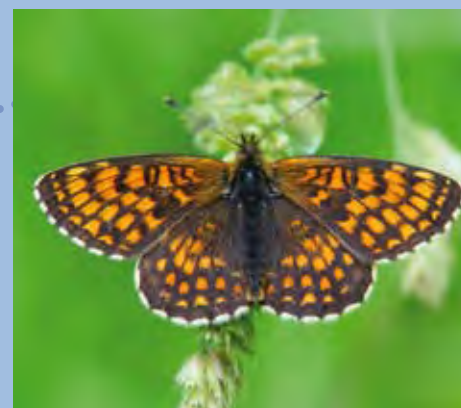
Naam doet (be)leven: schapen, draken en beren

Een van de belemmeringen voor het grote publiek om zich in nachtvinders te verdiepen was de naamgeving. Lange tijd hadden veel van de ruim 800 grote nachtvindersoorten alleen een wetenschappelijke naam en dit maakte nachtvinders tot een nogal specialistische bezigheid. In 2001 kwam daar verandering in met de 'Lijst van Nederlandse namen van macrovlinders in Nederland'. Zo werd bijvoorbeeld een *Shargacucullia verbasci* opeens gewoon een kuifvlinder. Daarnaast spreken veel van de Nederlandse namen tot de verbeelding: van aangebrande spanner via bont schaapje, draak en gevlamde vlinder tot grote beer. De nachtvinders wonen opnieuw een beetje aan populariteit.

Dit betrof pas de tweede waarneming van de soort in Nederland. Opvallend was dat de soort pas zes jaar later als zodanig werd herkend. Dit is ook het jaar van de ontdekking van de kleine Sint-Jansvlinder in Nederland. Sinds de ontdekking wordt de soort jaarlijks op enkele locaties in Limburg waargenomen.

95

Het jaar 1995 bleek het laatste jaar dat de grote ijsvogelvlinder werd waargenomen op Terschelling. De soort was sinds 1948 van dit eiland bekend. Met het verdwijnen van deze populatie geldt de soort als verdwenen uit Nederland. In dit jaar werd de bosparemoervlinder uitgezet nabij Schipborg in Drenthe. Deze uitzetting zou helaas niet succesvol blijken. In dit jaar had je een goede kans om een rouwmantel tegen

De Veldgids

In 2006 werd de drempel om naar nachtvlinders te gaan kijken nog lager dankzij het uitkomen van de eerste Nederlandstalige veldgids. Voor deze gids werd een Engels boek als basis gebruikt, maar alle teksten zijn volledig aangepast aan de Nederlandse situatie en ook zijn er tekeningen toegevoegd van soorten die niet in Engeland voorkomen, maar wel in Nederland. Wie had ooit gedacht dat er aan dit boek zo'n grote behoefte zou zijn: in januari 2008 kwam zelfs de derde druk al uit. Mede dankzij 25 jaar De Vlinderstichting is het voorheen specialistische nachtvlinderonderzoek tegenwoordig toegankelijk voor iedereen.

Toekomst

De bekendheid en daarmee het onderzoek naar nachtvlinders is flink toegenomen. Toch zijn we nog lang niet klaar; eigenlijk zijn we pas net begonnen. Nachtvlinders kunnen ons van alles vertellen over de kwaliteit van natuur. Daarom is het belangrijk om door te gaan met onderzoek. De komende jaren hopen we meer te weten te komen over welke soorten nu echt bedreigd zijn in Nederland. Ook willen we graag een meetnet voor nachtvlinders opstarten en misschien zelfs in de toekomst een atlas uitbrengen. Sinds 2004 werken

Nachtvlinders digitaal

Slechts een jaar na de Nederlandse namenlijst gingen de nachtvlinders digitaal. Via de website VlinderNET kon iedereen voortaan informatie vinden over iedere Nederlandse (dag- en) nachtvlindersoort. Naast foto's van vlinder, rups, pop en ei waren er verspreidingskaartjes en vliegtijd diagrammen te vinden. Hiermee werd aan een grote behoefte onder nachtvlinderliefhebbers voldaan, zo bewezen de bezoekersstatistieken van de website. Ook nu nog is VlinderNET belangrijk in onderzoek naar en bekendheid van nachtvlinders. Dit jaar wordt een geheel vernieuwde versie van VlinderNET gelanceerd.

Nachtvlinderenacht

De Nationale NachtvlinderNacht startte in 2005 met als doel zoveel mogelijk mensen kennis te laten maken met nachtvlinders. In het eerste jaar werd er op 1 juli op 100 plaatsen tegelijk naar nachtvlinders gekeken. Nieuw hieraan was dat mensen daadwerkelijk 's nachts op pad waren om met licht en stroop de nachttactieve vlinders te zien te krijgen. De NachtvlinderNacht is nu een jaarlijks terugkerend evenement, waaraan steeds meer excursiepunten en deelnemers meewerken. Daarnaast gaan steeds meer mensen zelfstandig op pad om nachtvlinders te bekijken en te onderzoeken.

Doe mee met de
Nationale NachtvlinderNacht
 vrijdag 29 augustus 2008
 Kijk op www.vlinderstichting.nl/nachtvlinderenacht

Basisrecept lokstroop voor nachtvlinders

1 pot suikerstroop
 2 eetlepels suiker
 een flinke scheut bier, wijn en/of vruchtenlikeur of zoveel als nodig is voor de juiste substantie

Meng de ingrediënten zo door elkaar dat er een goed smeerbaar, plakkerig mengsel ontstaat. Laat het mengsel enkele dagen staan om gisting te bevorderen.

Smeer de stroop 's avonds op een aantal boomstammen en controleer af en toe met een zaklamp of er al vlinders op afgekomen zijn.

NB: andere ingrediënten die veel gebruikt worden; allerlei soorten overrijt fruit (vooral bananen), appel- of perenstroop, rum en allerlei exclusieve bieren en alcoholische dranken.

Griezel mee!
 Kinderboekenschrijver Paul van Loon (bekend van o.a. Dolfje Weerwolfje) leest voor uit zijn werk bij Burgers Zoo in Arnhem.

het lijf te lopen. Er was sprake van een grote invasie: tot eind september werden er maar liefst meer dan zestienhonderd rouwmantels gezien. Ook op libellengebied was 1995 een spectaculair jaar. Zo werd de zadellibel voor het eerst uit ons land gemeld en werd de zuidelijke oeverlibel voor het eerst sinds 1902 weer in ons land aangetroffen.

96

In 1996 werd een nest rupsen van de grote vos ontdekt waarmee werd aangetoond dat de soort zich nog steeds in ons land kan voortplanten. Zeer spectaculair was de vondst van een larve van de rivierrombout bij de EPON-centrale in Nijmegen. Deze soort werd voor het

laatst in 1902 uit ons land gemeld. Het zou het begin blijken van het volledig herkoloniseren van de grote rivieren door deze soort. Sinds 1996 wordt de teunisbloempijlstaart weer geregeld uit ons land gemeld.

Echte liefde

Mijn eerste lustrum bij Vroege Vogels was al achter de rug toen De Vlinderstichting werd opgericht. Het is een vreemd idee, dat ik al langer aan natuur doe dan de Vlinderstichting oud is. In 1983 was dat, het jaar waarin de allereerste CD werd geïntroduceerd, de

eerste reageerbuisbaby werd geboren, we massaal demonstreerden tegen de kruisraketten en ik ging samenwonen met mijn huidige echtgenoot. Het jaar dat er nog vlinders in je buik rondfladderden. Zo'n uitdrukking zegt al genoeg over de soort. Je hebt geen vliegen of hommels in je buik als je verliefd bent. Het is eigenlijk vreemd dat vlinders niet een belangrijkere plaats hebben gekregen in onze taal. Je kunt een uiltje knappen, of vlinderen, maar dan houdt het op. Toch spelen vlinders in de natuurbeleving een grote rol. Hun schitterende kleuren en dansende vlucht stemmen vrolijk. Mijn eerste vlinderboek schafte ik aan toen De Vlinderstichting tien jaar oud was: een uit het Engels vertaalde gids waarin 500 dag- en nachtvlinders uit de hele wereld staan beschreven. Veel te uitgebreid voor een vlinderamateur, maar handig om te ontdekken dat het vliegend carbonpapier dat ik zag in Costa Rica de onwaarschijnlijk blauwe morpho was, en de duizendvlinderboom in Santa Cruz bestond uit monarchvlinders. Maar toen wist ik al van het bestaan van het zandoogje en het bedreigde pimpernelblauwtje. En ik hoorde dat onze atalanta ook topsport bedrijft, en dat er vlinders zijn die overwinteren en vlinders die er andere strategieën op na houden. Dat ik dit allemaal weet is de schuld van De Vlinderstichting. Die duizenden monarchen waren adembenemend, maar die ijskoude winteravond samen met Kars Veling op de gladde heuvel boven de Blauwe Kamer benam mij de adem. We waren op zoek naar de groene rupsen van de wintervlinder, een weinig opzienbarend nachtvlindertje. Kars heeft me er van overtuigd: houden van een monarch dat is geen kunst, maar de wintervlinder liefhebben, dat is klasse.

Carla van Lingen is ex-eindredacteur van het radioprogramma Vroege Vogels en geeft tegenwoordig advies over natuur, milieu & publiciteit (www.groenlingen.com).

we intensief samen met de Werkgroep Vlinderfaunistiek van EIS-Nederland: het Nederlandse nachtvlinderwerk gaat daarmee een mooie toekomst tegemoet.

Jerren Voogd

Endromis versicolora ofwel gevlamde vlinder.

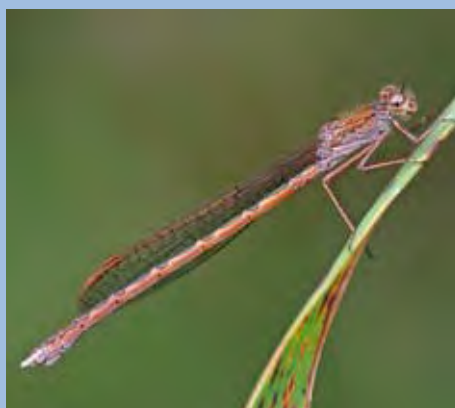
Jubileumactiviteiten

Het hele jaar door organiseren wij activiteiten in het kader van ons 25-jarig bestaan. Zo is er op 21 juni een waarnemersdag, op 23 en 24 augustus gaan we vlinders tellen langs het Pieterpad en op 29 augustus is er een extra griezelige Nachtvlindernacht. Tot 31 augustus kunt u nog foto's insturen voor onze jubileumfotowedstrijd.

Meer informatie over al deze activiteiten kunt u vinden op www.vlinderstichting.nl/jubileum.

97

Na meer dan 20 jaar werden er in 1997 weer grotere aantallen noordse winterjuffers aangetroffen, zowel in De Weerribben als bij de Kuinderplas. Ook werd de zuidelijke keizerlibel voor de tweede keer in ons land aangetroffen bij het Maarnse gat.

98

Vlabbij Kerkrade werd in 1998 de purperstreepparelmoervlinder teruggevonden in Nederland. Na de ontdekking van een populatie hoogveenglanslibel twee jaar eerder op de Brunssummerheide volgden er dit jaar twee ontdekkingen: zowel in de Reusselse moeren als in het Wooldse veen werd de soort gevonden. Nadat er in de voorgaande twee jaar al larven van de rivierrombout werden aangetroffen werden er in 1998 ook volwassen dieren gevonden.

Een libel in het logo?

De Vlinderstichting heeft zich in haar 25-jarig bestaan niet altijd met libellen bezig gehouden. Pas in 1997 zijn de libellen onder de hoede genomen en sinds 2003 staat er ook een libel in het logo van De Vlinderstichting. Vanaf 1997 is De Vlinderstichting in samenwerking met EIS-Nederland en de NVL (Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie) steeds meer bezig met het onderzoek en de bescherming van libellen.

Tegelijk met de start van het libellenwerk van De Vlinderstichting is de NVL opgericht en is de Rode Lijst opgesteld. Deze lijst is een belangrijk hulpmiddel geweest voor de steeds groter wordende aandacht voor deze soortgroep. Naast onderzoek en bescherming heeft De Vlinderstichting zich ook ingezet voor het beter bekend maken van libellen bij het publiek. Zo werd door enkele medewerkers meegewerkt aan de atlas der Nederlandse libellen, uitgegeven door onder andere de NVL. In dit artikel bespreken we een aantal bijzondere mijlpalen binnen het onderzoek en de bescherming van libellen.

Het begin

'Libellen: dartele vliegers langs de waterkant' was het allereerste libellenartikel dat in het augustusnummer van Vlinders 1997 verscheen. Hierin werd de lezer niet alleen bekend gemaakt met de diversiteit, maar ook de kwetsbaarheid van deze soortgroep. Sindsdien is het aantal publicaties over libellen alleen maar toegenomen. Destijds werd er zelfs iemand speciaal aangesteld om de libellenprojecten uit te voeren; inmiddels is dat niet meer beperkt tot één persoon. Er is een nauwe samenwerking opgezet met de Nederlandse Vereniging voor Libellenstudie (NVL) en EIS-Nederland, om gegevens te verzamelen en uit te wisselen. Dit is een optimale situatie voor goede advisering en onderzoek op het gebied van inrichting en beheer.

Onderzoek

Een essentieel onderdeel voor een goede bescherming is dat er voldoende kennis is van een soort. Van de meeste soorten libellen weten we echter relatief weinig. In het kader van het 'Soortbeschermingsplan hoogveenglanslibel' is de laatste jaren goed bekend geworden in welke biotoop de larven leven en hoe de soort gemakkelijk aan de hand van larvenhuidjes geïnventariseerd kan worden. Ook van soorten als donkere waterjuffer en speerwaterjuffer weten we inmiddels relatief veel over de ecologie en de eisen die de soort stelt aan zijn biotoop. De afgelopen jaren heeft de NVL onderzoek gedaan naar de noordse winterjuffer in ons land. Dit heeft in 2007 geleid tot een schitterend themanummer van het tijdschrift Brachytron dat geheel gewijd is aan de levenswijze van deze bijzondere soort.

Het zuiden rukt op

De laatste jaren duiken er steeds meer libellen op waarvoor je vroeger naar het zuiden van Europa moest afreizen. Inmiddels worden soorten als kleine roodoogjuffer

Tekst:

Jaap Bouwman &
Albert Vliegthart

Een spectaculaire waarneming in 1996: de rivierrombout.

99

Het meest spectaculair in 1999 was de ontdekking van de donkere waterjuffer in De Weerribben. Deze soort was sinds 1956 niet meer in ons land aangetroffen. Op dagvlindergebied was er weer eens een nieuwe soort te bewonderen. Het geraniumblauwtje werd ontdekt in Zeeuws-Vlaanderen. Dat komt oorspronkelijk uit zuidelijk Afrika maar heeft zich nu ook in Zuid-Europa gevestigd.

en vuurlibel gezien als normale soorten in ons land. De aanwezigheid van deze soorten is echter een relatief nieuw verschijnsel. Een aantal andere soorten zijn nog lang niet zover dat ze gewoon zijn in ons land. Maar we weten nu dat soorten als zuidelijke keizerlibel, zuidelijke glazenmaker en zuidelijke heidelibel zich in ons land voortplanten. Een belangrijke oorzaak van deze vestiging moet worden gezocht in het warmer worden van onze zomers en met name de winters. Hierdoor zijn soorten die afhankelijk zijn van hogere temperaturen tegenwoordig in staat zich succesvol voort te planten in ons land.

Een greep uit teruggevonden zeldzaamheden

Veel verrassender dan het oprukken van de soorten die algemeen zijn in het zuiden van Europa was de (her)ontdekking van een aantal bijzondere en beschermde soorten (zie ook het artikel '25 jaar opmerkelijk'). Een van de meest spectaculaire is de vondst van de rivierrombout in 1996 die sinds 1902 niet meer uit ons land was gemeld. Sindsdien heeft de soort alle rivieren in ons land gekoloniseerd. Tegenwoordig kunnen we nog twee andere bijzondere soorten weer in ons land aantreffen, maar die hebben zich niet zo weten uit te breiden als de rivierrombout. De donkere waterjuffer wordt sinds 1999 weer in Nederland gevonden, maar komt uitsluitend voor op enkele locaties in De Weerribben. De laatste jaren is De Vlinderstichting samen met onder andere

Kees Velling

De vuurlibel is inmiddels een normale soort voor ons land.

Staatsbosbeheer nadrukkelijk bezig geweest met de bescherming van deze soort. Ook de oostelijke witsnuitlibel kon tot ieders verbazing opnieuw in ons land worden gevonden. Tot nu toe is de soort slechts van één locatie bekend, dus een goede bescherming is van groot belang.

Bescherming van bedreigde soorten

Hoewel een groot deel van de Nederlandse libellen in de lift zit, zijn er natuurlijk ook zorgenkindjes. Juist deze soorten hebben de grootste aandacht van De Vlinderstichting. Voor een tweetal soorten, groene glazenmaker en hoogveenglanslibel, zijn de afgelopen jaren landelijke soortbeschermingsplannen verschenen waar De Vlinderstichting nadrukkelijk bij betrokken is. De groene glazenmaker is een bijzondere soort die voor zijn voortbestaan afhankelijk is van grote oppervlaktes met krabbenscheer. In de meeste natuurgebieden wordt de soort voldoende beschermd, maar de groene glazenmaker komt ook veel voor in het agrarische gebied. De afgelopen jaren is veel aandacht besteed aan het beschermen van de soort op deze locaties.

Naast de landelijke soortbeschermingsplannen heeft De Vlinderstichting gewerkt aan lokale beschermingsplannen. Zo is er onderzoek gedaan naar de speerwaterjuffer en de gewone bronlibel in Noord-Brabant. Hierdoor is de kennis van deze soorten binnen deze provincie sterk toegenomen en komt een goede bescherming steeds dichterbij.

Communicatie

De laatste jaren heeft De Vlinderstichting veel aandacht geschonken aan het beter onder de aandacht brengen

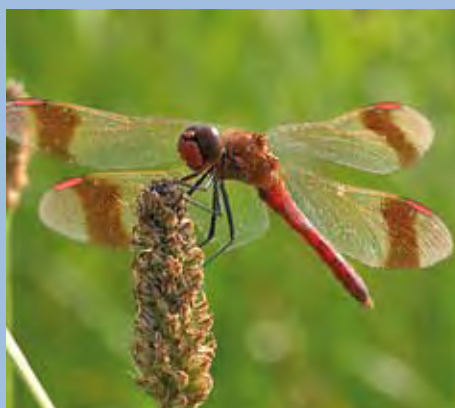

Saxifraga - Robert Ketelaar

De zuidelijke glazenmaker plant zich tegenwoordig in ons land voort.

00

In 2000 moest je voor libellen aan de Roer in Limburg zijn. Zo werd hier een populatie van de gaffellibel gevonden en werden enkele kleine tanglibellen waargenomen. Langs de Soestwetering in Overijssel werd een mooie populatie **bandheidelibel** gevonden. Het zou het begin blijken van een grote uitbreiding van de soort in het midden van het land. De oranje luzernevlinder had een goed jaar met onder andere meer dan tweehonderdvijftig exemplaren in augustus op de Maasvlakte.

01

Bij Posterholt werd in 2001 het donker pimpernelblauwtje herontdekt. Er werd maar liefst vier keer een **tigerblauwtje** in Nederland gemeld en het klaverblauwtje heeft zich weer weten te vestigen op de Pietersberg.

van libellen bij zowel terreinbeheerders als natuurliefhebbers. In 2007 is het eerste libellenreservaat van ons land opgericht in samenwerking met Staatsbosbeheer en De Hynstebiter, de libellenwerkgroep Friesland. Dit betreft het gebied De Wyldemerk in de provincie Friesland. In dit gebied is het beheer gericht op het instandhouden van de bijzondere situaties voor libellen. Daarnaast is hier een route uitgezet met een aantal panelen met veel informatie over libellen. Wellicht kunnen er in de nabije toekomst meer van deze prachtige reservaten op de kaart worden gezet. Via een brochure over de 'Libellen: keurmeesters van natte natuur' wordt het belang van libellen als goede indicatorsoorten van natte natuurgebieden benadrukt. Libellen zijn soorten die nadrukkelijk profiteren van het herstel van waterkwaliteit.

Vrijwilligers als hoeksteen

De afgelopen jaren zijn veel projecten uitgevoerd door De Vlinderstichting, EIS-Nederland en de NVL, voor de bescherming van libellen. Veel van deze projecten konden onmogelijk worden uitgevoerd zonder de mensen die jaar in, jaar uit libellenwaarnemingen verzamelen. Door de inzet van deze mensen is de verspreiding van de meeste libellensoorten inmiddels goed bekend. Dit komt mede door het opzetten van monitoringsroutes. Inmiddels telt ons land 927 algemene en soortgerichte routes, die met name door vrijwilligers worden geteld. Gelukkig zijn er steeds meer mensen die geïnteresseerd zijn in libellen, wat de bescherming alleen maar ten goede zal komen.

Na tien jaar gegevensverzameling, onderzoek en bescherming van libellen, mogen we voorzichtig concluderen dat het best goed gaat met de Nederlandse soorten.

In de geest van de vlinder

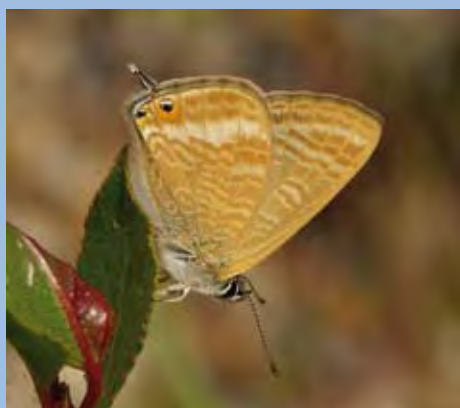

Vlinders hebben altijd al tot de verbeelding gesproken door hun prachtige kleuren en hun ogenschijnlijk onbezorgde fladderen in de zon. De oude Grieken waren zo gefascineerd door de metamorfose van vlinders dat ze de vlinder tot symbool van de ziel maakten. Zoals de vlinder de pop verlaat na

het aardse leven om het luchtruim te kiezen, zo zal de ziel na het overlijden het lichaam verlaten om naar een hiernamaals te gaan. Dit symbool heeft tot vandaag stand gehouden. Kijk maar eens naar het voorkomen van vlinders op schilderijen of in boeken en films. Als in het boek 'Vlinder voor Marianne' een kind overlijdt, vliegt er een vlinder op. Tijdens een lang verblijf in China blijkt dat de Chinezen een vergelijkbare interesse hebben in vlinders. De foto toont het Chinese karakter voor 'lang leven', zoals ik dat in de Verboden Stad zag, helemaal opgebouwd uit vlinders. Via de zijdeteelt waren de Chinezen al vele eeuwen vóór de Grieken goed op de hoogte van de metamorfose van zijdevlinders. We associëren vlinders nog steeds met bijzondere gevoelens zoals vlinders in de buik. De oprichting van De Vlinderstichting was een belangrijke stap in het Nederlandse natuurbeheer. Vlinders leven niet van de lucht maar zijn vaak afhankelijk van specifieke planten of andere dieren zoals mieren. Beschermen van vlinders vraagt om een andere, bezielde, manier van omgaan met onze omgeving. Vlinders zijn een indicator van de kwaliteit van onze leefomgeving. Dat vlinders ondanks de inspanningen van De Vlinderstichting in de afgelopen 25 jaar, nog altijd achteruit gaan, betekent dat De Vlinderstichting nog immer hard nodig is. Vanwege de vlinders, de natuur en vanwege onszelf.

Marcel Dicke is hoofd van het Laboratorium voor Entomologie, Wageningen Universiteit (www.insect-wur.nl).

02

Voor het tiende achtereenvolgende jaar werd het boswitje aangetroffen in Nederland waarmee de soort vanaf 2002 tot Nederlandse standvlinders behoort. Dit jaar was er sprake van een enorme invasie van de distelvlinders, waarbij concentraties van wel tweehonderd exemplaren werden gezien. Een in De Weerribben gemerkte noordse winterjuffer werd aangetroffen in de Lindevallei op 12 kilometer afstand!

Meer dan twintig jaar het tijdschrift Vlinders

Tekst: Jaap Bouwman Hoewel het tijdschrift Vlinders nog niet zo oud is als De Vlinderstichting zelf, gaat het ook al weer een flink aantal jaren mee. De allereerste Vlinders verscheen in 1986. Tot die tijd werden de medewerkers in den lande op de hoogte gehouden door een gestencilde nieuwsbrief. Het eerste meer uitgebreide artikel was een artikel over bloembezoek door Hans Buesink en Andries Datema. Sinds die eerste Vlinders zijn er inmiddels 87 verschenen gevuld met honderden artikelen. In ruim twintig jaar is de vormgeving behoorlijk veranderd.

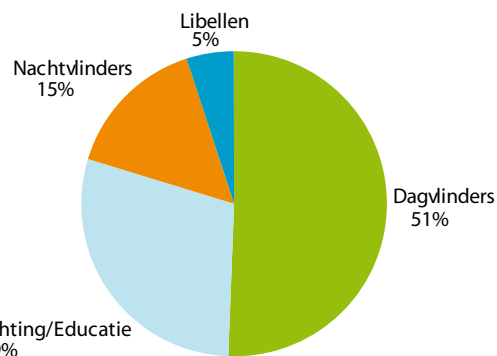

Thema's

In de loop der jaren is gebleken dat het ene thema een grotere voorkeur geniet dan het andere (figuur 1).

Veruit de meeste artikelen in Vlinders gaan over dagvlinders ook veel artikelen als thema voorlichting

maar er zijn verschenen met en educatie. Daarna groter richting de nachtvlinders, en de libellen blijken nog steeds een ondergeschoven kindje binnen het tijdschrift. Daarbij moet wel worden vermeld dat het eerst libellenartikel pas in 1997 verscheen, 11 jaar na het verschijnen van de eerste Vlinders.

Figuur 1: verdeling artikelen in Vlinders over soortgroepen.

Ook een flink aantal columnisten passeerde in de loop der jaren de revue. Zij zorgden met hun zeer uiteenlopende bijdragen voor een aangename afwisseling in het blad.

Populaire soorten

Niet elke dagvlindersoort is even populair om over te schrijven. Zo blijken spectaculaire soorten als de grote weerschijnvlinder (twee artikelen), veenbesparelmoervlinder (één artikel) en dwergblauwtje (één artikel) niet populair om een artikel over te schrijven. Ook minder zeldzame soorten als de bruine vuurvlinder, groot dikkopje en icarusblauwtje (alle één artikel) zijn niet populair. Het gentiaanblauwtje (figuur 3) is de meest populaire soort op de voet gevolgd door het oranjepipje, de rest volgt op bescheiden afstand.

Artikelen door de jaren heen

Van een drietal soorten worden de artikelen die door de jaren heen verschenen zijn, besproken. Dit geeft een mooi beeld over hoe inzichten en verspreiding van soorten door de jaren heen kan veranderen.

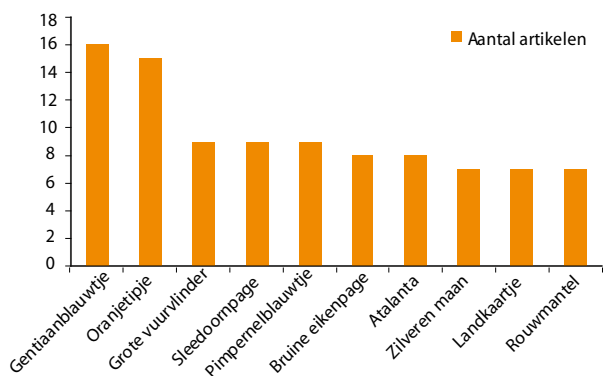
03

In 2003 werden er meerdere koningspages gezien in Nederland. In de uiterwaarden van Wageningen werd een monarchvlinder gefotografeerd. Bijzonder spectaculair was een vrouwtje morgenrood dat gefotografeerd werd in Echt. De kolibrievlinder had een zeer goed jaar in Nederland en er waren vele duizenden exemplaren in Nederland aanwezig. Bij Tegelen werd een gaffelwaterjuffer gevonden; deze libel is nieuwe voor Nederland.

04

Ongetwijfeld de meest spectaculaire vlinderwaarneming betrof de terugkeer van de veldparelmoervlinder op de Pietersberg. Op 30 mei 2004 werd hier het eerste van uiteindelijk twee exemplaren waargenomen. Tien jaar na de laatste waarneming werden er weer iepenpages gevonden in Heerlen. Bij Kerkrade werden enkele purperstreeparelmoevlinders waargenomen. De kleine tanglibel dook weer eens op langs de Roer, de aan-

Figuur 2: de meest besproken soorten in Vlinders.

Kleine heivlinder

Over de kleine heivlinder zijn in de geschiedenis van Vlinders slechts drie artikelen verschenen. Toch is dit met name een soort waarbij sinds de start van tijdschrift veel is veranderd. In het tweede jaar van het tijdschrift werd de vraag gesteld: "Hoe staat het met de kleine heivlinder?" In 1985 bleek het een goed jaar voor de soort en op de zuidelijke Veluwe bedroeg de populatie naar schatting enkele duizenden dieren. In de winter van 1985-1986 is echter een deel van de heide afgestorven waarmee de biotoop van de kleine heivlinder aanzienlijk veranderde. Als gevolg van het verdwijnen van deze belangrijke nectarplant is de soort in 1986 gaan zwerfen en werden er kleine heivlinders in een bloementuin aangetroffen. Het jaar 1987 bleek een slecht jaar voor de soort en de auteurs maken zich zorgen over de gevolgen

van deze gevoelige tik. Deze ongerustheid bleek geheel terecht in het licht van de huidige verspreiding van de soort. In 2006 verscheen opnieuw een artikel in Vlinders naar aanleiding van een uitgebreide inventarisatie naar de huidige verspreiding van de soort. Hieruit kwam naar voren wat al werd gevreesd: de soort is

Aan het werk

Werken bij De Vlinderstichting is erg inspirerend. Dat klinkt natuurlijk vooral erg correct maar is gewoon waar. Ik heb te maken met alle geledingen van het werk en daarin is altijd wat te doen. De ene keer lekt het dak, dan gaat een subsidie niet door, vervolgens loopt een samenwerking met een andere organisatie niet, dan volgt een functioneringsgesprek en als afsluiting moet er een motie worden geregeld in de Tweede Kamer. De volgende dag is weer heel anders. Probeer dan maar eens niet geïnspireerd te raken!

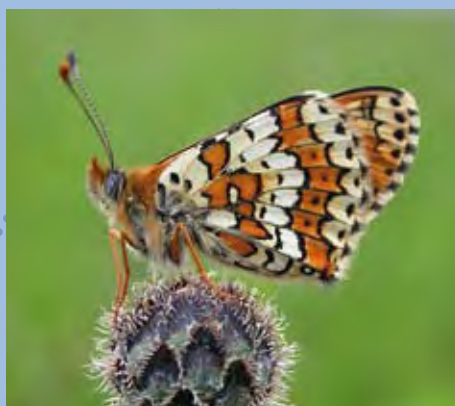
Naast deze inhoudelijke dingen zijn er de medewerkers, allemaal verschillend, allemaal erg betrokken en allemaal bepaald niet vies van een goed feestje! En in het land lopen nog tientallen oud-medewerkers rond die meestal goede herinneringen hebben aan De Vlinderstichting. Dat netwerk is erg belangrijk!

En natuurlijk zijn er die vlinders en libellen. Ik kom helaas (te) weinig buiten want daar krijg je het pas echt te pakken. De verhalen over soorten, de kennis die onze mensen hebben en graag willen uitdragen, dat is iedere keer weer fantastisch om mee te maken. Vooral omdat het vrijwel altijd in een context is, van beheer, van beleid, van onderzoek. Dat beestje staat voor een complexe werkelijkheid die wij als Vlinderstichting net iets beter willen maken.

Er blijft nog wel veel te doen: wat eens algemene soorten waren dreigen nu ook zeldzaamheden te worden. Da's knap vervelend en doet je vaak onmachtig voelen. De andere kant van de medaille is dat er dus voorlopig nog veel werk zal zijn. Wat betekent dat er nog veel nieuwe mensen kunnen kennismaken met plezierig werk, bij De Vlinderstichting.

Theo Verstrael is directeur van De Vlinderstichting.

wezigheid van een kleine populatie is hier waarschijnlijk.

05

Een grote nachtpauwoog werd gefotografeerd in juni 2005 in Tubbergen. Geheel tegen de verwachting in werd de zeldzame oostelijke witsnuitlibel herontdekt in Nederland. Er bleek een kleine populatie aanwezig op de Dellebuursterheide in Friesland. De vijfde populatie van de hoogveenglanslibel werd gevonden in Overijssel.

momenteel de meest bedreigde dagvlinder van ons land en het is niet ondenkbaar dat hij op korte termijn uit ons land zal verdwijnen. De aantallen die begin jaren tachtig konden worden waargenomen, werden in ieder geval nooit meer gehaald. Om terug te komen op de vraag uit 1983 "Hoe staat het met de kleine heivlinder?" kan nu volmondig "Slecht!" worden geantwoord.

Rivierrombout

Het eerste libellenartikel in Vlinders verscheen in 1997, waarna er regelmatig artikelen over libellen zouden verschijnen. Een aantal soorten is nadrukkelijk in Vlinders aan de orde gekomen, zoals de weidebeekjuffer en de speerwaterjuffer. De rivierrombout is een soort die drie keer terugkomt in het tijdschrift. De eerste keer was in 1998, in de rubriek 'In 't kort'. Hierbij wordt verslag gedaan van de succesvolle zoektocht naar volwassen rivierrombouts langs de Waal. Twee jaar eerder werd de soort voor het eerst sinds 1902 weer waargenomen in Nederland, maar dit was als larve. Opvallend was dat aan deze zeer spectaculaire ontdekking slechts enkele regels werd besteed. In 2002 komt de rivierrombout terug in 'Vlinders' met de mededeling dat de soort inmiddels ook langs de IJssel is waargenomen. In 2005 bleek dat de vooruitgang van de rivierrombout nog steeds doorgaat. Tijdens een onderzoek naar de verspreiding van de soort bleek de soort alle grote rivieren van Nederland inmiddels te hebben gekoloniseerd. Kortom in nog geen tien jaar van 'verdwenen' naar 'vrij algemeen langs de rivieren'.

Eikenprocessierups

Op het gebied van nachtvlinders zijn er twee soorten die geregeld terugkomen in Vlinders: de eikenprocessierups (zes artikelen) en het groot avondrood (zeven artikelen). Pijlstaartvlinders in het algemeen zijn erg populair omdat ze bijzonder fraai gekleurd én groot zijn, waardoor ze zelfs door ongeofende vlinderaar relatief vaak gevonden worden. De eikenprocessierups werd in 1987 na een eeuw afwezigheid weer herontdekt in ons land. Aangezien de soort door de aanwezigheid van brand-

De redactie

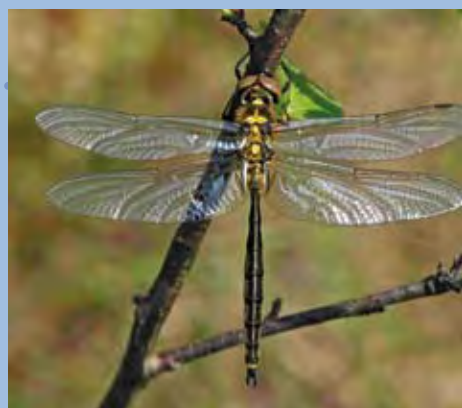
Vele redactieleden kwamen en gingen sinds 1986. De volgende vier personen waren als redactielid echter bij het merendeel van de edities betrokken:

Jan de Gooyer (1e nummer 1986 – augustus 2004); Erik van Tiel (november 1987 – heden); Kars Veling (augustus 1989 – heden). Jeroen Meeussen (februari 1987 – heden) was zelfs bij alle nummers betrokken want hij schreef al een artikel in de allereerste Vlinders!

haren overlast kan veroorzaken komt de soort vaak terug in kranten, op tv en natuurlijk in Vlinders. In 1991 werd de soort voor het eerst besproken met als kop: "Moordenaars in Brabant?" Hierin worden de 'epidemie' in hetzelfde jaar besproken en het paniekvoetbal dat er wordt gespeeld. In 1996 was er op een aantal plaatsen in ons land sprake van een echte plaag en de soort werd dan ook volop bestreden. In Vlinders verscheen daarop begin 1997 een artikel waarbij onder andere werd ingegaan op de mogelijkheden van bestrijding van de soort. Tevens opperen de auteurs dat het in de lijn der verwachting ligt dat de plaag op termijn in elkaar zal storten en dat de soort tot een zeer laag niveau zal terugvallen. Aan het einde van het jaar leek het erop dat deze voorspelling bewaarheid werd. In 1997 leek de soort behoorlijk op zijn retour en werd slechts een gering aantal dieren gevangen. De auteur besluit met: "Het lijkt erop dat de eikenprocessierups in de komende jaren wederom geruisloos uit onze fauna zal verdwijnen, om vervolgens wellicht over opnieuw honderd jaar weer de kop op te steken." Reeds in 1998 bleek dit te optimistisch, wat in een artikel over de onverwachte terugkeer van de eikenprocessierups te lezen was. Ook de laatste jaren lijkt de soort zich weer uit te breiden en het lijkt erop dat we voorlopig nog niet van deze soort af zijn.

De toekomst

Ook komend jaar verschijnen er naast dit themanummer weer vier nummers van 'Vlinders'. In deze nummers zal naast reguliere artikelen volop aandacht zijn voor de activiteiten betreffende het 25-jarig jubileum. Vlinders vormt ook de komende jaren een belangrijk podium voor interessante artikelen over vlinders en libellen.

06

Voor de mensen die de rouwmantel gemist hadden in 1995 was er in 2006 een nieuwe kans. Ook het resedawitje was op meerdere plaatsen te bewonderen en in een aantal gevallen betrof het zelfs meerdere exemplaren. Nadat een jaar eerder de oostelijke witsnuitlibel in Nederland opdook, was het in 2006 de beurt aan de sierlijke witsnuitlibel waarvan een mannetje en een vrouwtje werden waargenomen bij de ENCI-vij-

ver in de Pietersberg. In Limburg werden maar liefst vijf **prachtberen** waargenomen. Tot nu toe waren er slechts een handjevol waarnemingen uit Nederland bekend.

25 jaar waarnem(ing)en

25 jaar De Vlinderstichting betekent ook 25 jaar waarnemingen verzamelen. Vanaf het allereerste begin is dit een van de kernactiviteiten van ons geweest. En nog steeds is dat zo. Maar er is natuurlijk wel het nodige veranderd in die tijd.

1983-1986 Het Landelijk Dagvlinder Project

Dit project was al gestart in 1980. Doel was het verzamelen van zoveel mogelijk waarnemingen om zo een inzicht te krijgen in de dagvlinderfauna vroeger en nu. En dat was een enorm succes. Jaarlijks kwamen tienduizenden waarnemingen binnen. Daarnaast werkten de trekkers van het project (eerst Wim Geraedts, later Marnix Tax) aan het stimuleren van vrijwilligers, verzamelen van collectie- en literatuurwaarnemingen en het schrijven van de teksten voor de voorlopige en later de definitieve 'Atlas van de Nederlandse dagvlinders', die uiteindelijk in 1989 zou verschijnen.

Het doorgeven van waarnemingen ging toen nog in grote en ingewikkelde formulieren, naar goede traditie met wel drie doordrukvelen (wie kent het nog?). Wel werd alles meteen ingevoerd in een computer, toen nog zeker niet iets dat vanzelfsprekend was. Niet alleen wilden we zoveel mogelijk informatie verzamelen, elektronische opslag was nog erg duur. Daarom moest alles zo minimalistisch mogelijk gecodeerd worden. Dus de 1 voor 1983 kon best wegblijven.

1986-1989 (?): een tussenperiode.

Dit is misschien we de enige periode waarin we niet heel actief waarnemingen hebben verzameld. De veldperiode van het Landelijk Dagvlinder Project was voorbij, de atlas was er nog niet, Marnix Tax was er nog druk mee. Toch bleven enthousiaste waarnemers meldingen doorgeven. Die werden vertoetst en gingen dus keurig het bestand in. 1989 zou het vlinderjaar worden, en dat moest een jaar vol festiviteiten worden. Daartoe behoorde ook

Tekst:
Chris van Swaay

een nieuw project om vlindergegevens actief te gaan verzamelen. Het oranjepipje was de soort in het vlinderjaarlogo en in dat jaar werd iedereen gevraagd de waarnemingen van het oranjepipje door te geven: een doorslaand succes.

1990-1995: Vlinders in het Nederlandse landschap

Formeel waren er twee projecten: dagvlinders in kleine landschapselementen en vlinders in het Nederlandse Landschap, maar alles wat de waarnemers instuurden namen we natuurlijk mee en kwam terecht in een grote database. Het aantal waarnemingen vertoonde een sterke groei, al kwam alles nog gewoon op papieren formulieren binnen.

1990: start van het Landelijk Meetnet Vlinders

Naast het verzamelen van losse waarnemingen mochten we in 1990 van start gaan met systematische vlindertellingen: vlindermonitoring. Vanaf het begin al een succes, en nog steeds een van de pijlers onder De Vlinderstichting en het verzamelen van vlinderdata. Want losse waarnemingen geven inzicht in de verspreiding van vlinders over het land, maar om echt te weten hoe het met een soort gaat is meer nodig. En het Landelijk

07

In juni 2007 werden er enkele populaties ontdekt van de gaffelwaterjuffer in Zeeuws-Vlaanderen nabij Cadzand. Met deze vondst lijkt de soort definitief vaste grond aan de voeten te hebben in Nederland. Vanwege de zachte winter bleken veel *atalanta's* in Nederland te hebben overwinterd, iets wat wellicht in toekomst eerder regel dan uitzondering zal worden.

Meetnet verschaft die informatie. Samen met het CBS, het Ministerie van LNV en natuurlijk de honderden tellers wordt in 2008 al weer voor de negentiende keer geteld. Nu geven de meeste waarnemers hun waarnemingen trouwens online

door, wat een hoop intypwerk scheelt en de waarnemingen direct beschikbaar maakt.

1995-2003: naar een nieuwe atlas

Ondanks dat de 'oude' atlas pas zes jaar oud was, werd toch al weer gedacht over een nieuwe. Er gebeurde tenslotte van alles: het tweekleurig hooibeestje was al jaren niet meer gezien (was hij nou echt weg?), waren er nou nog wel grote vossen in Limburg, en waar was de veldparelmoervlinder gebleven? Maar ook waren er meldingen van boswitjes in ons land (zouden die echt vaste populaties krijgen in Nederland?) en werden er meer en meer koninginnenpages gezien. Tegelijkertijd verdwenen de veenvlinders van de ene na de andere locatie.

2003-nu: inhaalslagen

Met de Flora- en faunawet kwam er steeds meer behoefte aan actuele informatie over de verspreiding van beschermde soorten, waaronder vlinders. Reden om gericht te gaan zoeken naar deze soorten op plekken waar ze al enkele jaren niet meer gemeld waren. Natuurlijk leverde dit meer op dan alleen waarnemingen van beschermde soorten en groeide het aantal waarnemingen gestaag.

2005-2008: Landkaartje

Met de groei van internet werd het online doorgeven van waarnemingen steeds gewoner. De Vlinderstichting ontwikkelde daarom zelf het online invoerprogramma Landkaartje. En dat was vanaf de start een groot succes en zorgde voor een nieuwe stijging in het aantal waarnemingen.

Nu: Telmee.nl, waarneming.nl en smartphones

Online doorgeven is inmiddels de belangrijkste bron van waarnemingen over vlinders geworden. Als extra uitbreiding ontwikkelde De Vlinderstichting en waarneming.nl samen een invoermodule voor smartphones. Maar ondanks deze moderne ontwikkelingen verliezen we ook de papieren formulieren niet uit het oog. Niet iedereen is gecharmeerd van computers, dus het is nog steeds mogelijk om een briefje met waarnemingen of een formulier naar ons op te sturen. Al moeten we wel eerlijk zeggen dat we het liever online hebben, want zo kun je preciezer je melding doorgeven en het bespaart ons een hoop werk.

En de toekomst?

Blijf vooral vlinders doorgeven, want dit is de basis onder een efficiënte vlinderbescherming. Samen met het Landelijk Meetnet Vlinders levert dit ons de informatie hoe het met de vlinders gaat, waar extra aandacht nodig is en hoe we die het beste kunnen inzetten. Zo weten we nu dat de veldparelmoervlinder toch nog af en toe in Nederland zit, dat de boswitjes echt zijn gekomen, en dat het tweekleurig hooibeestje echt weg is. Voor de veenvlinders, de veldparelmoervlinder, de grote vuurvlinder en het gentiaanblauwtje zijn beschermingsplannen gemaakt.

Ab H. Baas

De grote vuurvlinder is een van de soorten waarvoor een beschermingsplan is gemaakt.

08

Afgaande op dit overzicht kunnen we concluderen dat de afgelopen 25 jaar bijzonder zijn geweest voor vlinders en libellen. Er zijn soorten verdwenen maar er zijn ook soorten bijgekomen en elk jaar was er wel iets bijzonders te beleven in ons land. Ongetwijfeld zal dit ook zo zijn in het jaar 2008, het jaar van het 25-jarig jubileum van De Vlinderstichting. Wordt de mercuriwaterjuffer teruggevonden of weet het resedawitje zich te vestigen in Nederland? Nog een half jaartje geduld en we zullen het laten weten in een nieuwe 'Opmerkelijk'.

Foto's:
Ab H. Baas
Henk Bosma
Jaap Bouwman
André den Ouden
Nicolien Peet
Saxifraga/Mark Zekhuis
Saxifraga/Robert Ketelaar
Chris van Swaay
Kars Veling
Albert Vliegthart

